

એલિઝાબેથ બેરેટ બ્રાઉનિંગ

ઈટાલિયન કવયિત્રી-લેખક રોબર્ટ બ્રાઉનિંગની પત્ની. જે નાની ઉંમરથી જ બિમાર હતી, પરંતુ એમનો પ્રેમ અને એલિઝાબેથની કવિતાઓ-પુસ્તકો આજે પણ અંગ્રેજી સાહિત્યમાં મહત્વનું સ્થાન ધરાવે છે.

મારે માટે જીવન એ મૃત્યુની પ્રતીક્ષા
સિવાય કંઈ હોતું

અમે રોમથી આજે જ પાછાં ફર્યા છીએ. આ વખતનો શિયાળો અમે રોમમાં વિતાવ્યો. મારી જ ઈચ્છા હતી કે શિયાળો રોમમાં વિતાવીએ. અમારી જિંદગીનો ઉત્તમ સમય અમે રોમમાં વિતાવ્યો છે. હવે જિંદગી સમેટાઈ જાય એ પહેલાં મારે થોડા દિવસ રોબર્ટ સાથે અહીં રહેવું હતું. મારા ડૉક્ટર્સે મને કહ્યું હતું કે ધીમે-ધીમે દર્દ વધતું જશે. હું જાણું છું કે બહુ ધીમા છતાં મક્કમ પગલે મૃત્યુ નિકટ આવી રહ્યું છે. મારી બહેન હેન્ન્રીયેટ્ટા ગયે વર્ષે નવેમ્બરમાં મૃત્યુ પામી. એ પછી ફ્લોરેન્સ રહેવું અઘરું હતું. હું ક્યાંક જવા માગતી હતી અને રોબર્ટે કહ્યું કે તો પછી રોમ શું કામ નહીં?

એ વાતને હજી ઝાઝાં વર્ષો નથી થયાં, ૧૮૪૪માં પ્રકાશિત થયેલી મારી કવિતાઓથી પ્રેરિત થઈને રોબર્ટ બ્રાઉનિંગનો પત્ર આવ્યો હતો. એમણે લખ્યું હતું, “ડિયર મિસ બેરેટ, હું તમારાં કાવ્યોને હૃદયથી ચાહું છું. એમાં એક તાજું અનોખું સંગીત છે. પ્રબુદ્ધ ભાષા અને સમૃદ્ધ પીડા છે. એમાં સાચા અને નવા, નિર્ભીક વિચારો છે.” ૨૦ મે, ૧૮૪૫ના દિવસે મિસ્ટર કેનિયને બ્રાઉનિંગ સાથે મારી મુલાકાત ગોઠવી. એ દિવસે હું મારા લાઇબ્રેરીના ઓરડામાં એમને મળી. એક અદ્ભુત અને ઐતિહાસિક પ્રણયની શરૂઆત થઈ, એમ કહું તો ખોટું નથી. કેનિયન મારા પિતાના સ્કૂલના દિવસોના મિત્ર હતા. એમની પાસે ખાસ્સી સંપત્તિ હતી. કવિઓ અને કલાકારોની મદદ કરવી એમને ખૂબ ગમતી. અનેક સાહિત્યિક સંસ્થાઓ સાથે એ જોડાયેલા હતા. રોબર્ટ બ્રાઉનિંગની કવિતાઓ એમને બહુ ગમતી. એમણે મને પોતાની બહેનની જેમ સ્નેહ કર્યો. એમને મારી કવિતાઓ પણ બહુ ગમતી. એ જાન્યુઆરી મહિનાના એક દિવસે ૫૦ વિમ્પોલ સ્ટ્રીટના લંડનના મારા ઘરે રોબર્ટ બ્રાઉનિંગને

સ્થળ
ફ્લોરેન્સ, ઈટાલી
સમય
જૂન, ૧૮૬૧
ઉંમર
૫૫ વર્ષ

લઈને પહોંચી ગયા, પરંતુ મારી તબિયત નાજુક હતી. એટલે મેં એમને મળવાની ના પાડી. આમ પણ એ દિવસોમાં મારા ઘરના પહેલા માળે આવેલી લાઈબ્રેરીમાં સોફા પર પડ્યા રહેવું, ક્યારેક વાંચવું, ક્યારેક લખવું ને બાકીનો સમય છત તરફ જોઈને વિચાર્યા સિવાય મારી પાસે કંઈ હતું પણ નહીં. હું સાવ પાતળી, પીળો ચહેરો અને મહીન અવાજ. બાળપણમાંથી ક્યારે યુવાન થઈ ગઈ એની પણ મને ખબર નહોતી. હું મારી બીમારીને કારણે એટલી બધી એકલી પડી ગયેલી કે ક્યારેક બહારની દુનિયાના અવાજો સાંભળવા પણ તરસી જતી હતી. મારા કપડાનો અવાજ, પુસ્તકના પલટાતા પાનાનો અવાજ કે પછી મારા કૂતરા ફલશના શ્વાસ અને ઘૂરકાટનો અવાજ, એ સિવાય ભાગ્યે જ કંઈ સાંભળવા મળતું.

મારાં માતાપિતાને બાર બાળકો હતા. હું સૌથી મોટી. કાઉન્ટી ડરહામમાં મારો જન્મ થયો. અમારો પરિવાર મૂળ જમ્બેકાનો. એડવર્ડ બેરેટની દસ હજાર એકર જમીન જે સિનેમનહિલ કોર્નવિલ, કેબ્રિજ અને નોર્ધન જમ્બેકામાં આવેલી હતી. એ મારા પિતાને વારસામાં મળી. મારા નાનાનાં શેરડીનાં ખેતરો હતાં. મિલો અને કાચનાં કારખાનાં હતાં. એમની સ્ટીમર જમ્બેકા અને ન્યુકેસલની વચ્ચે ફરતી. મારા દાદા ચાર્લ્સ મોલ્ટનની જેમ મારા રક્તમાં પણ આફ્રિકન વિચાર અને મિજાજ હતા. જોકે આ વિશે મેં માત્ર વાર્તાઓ સાંભળી છે. મારા દાદા આ શેરડીનાં ખેતરોના ગુલામોને બ્રિટન લઈ આવતા એવું મેં સાંભળ્યું છે. જોકે જમ્બેકા સાથેનો સંબંધ વધુ ઇમોશનલ અને કાલ્પનિક હતો.

બેરેટ અમારી અટક હોવી જોઈએ, અને ઇંગ્લિશ પરંપરાઓ મુજબ એ જ નામ મારે પણ સ્વીકારવું જોઈએ, પરંતુ મેં મારા તમામ લિગલ ડોક્યુમેન્ટ્સ ઉપર એલિઝાબેથ બેરેટ મ્યુલ્ટન બેરેટ નામ લખાવ્યું, કારણ કે મને આ જમ્બેકા સાથેનો આફ્રિકન સંબંધ ખૂબ રોમાંચક લાગતો હતો.

મારા વાંકડિયા વાળ, નીલી આંખો, દૂબળુ- પાતળું શરીર, ગોરો, પીળો કહી શકાય તેવો ચહેરો અને છતાં એમાં કોઈક અજબ જેવું ખેંચાણ હતું. હું બાળપણમાં શાંત અને એકલવાયી હતી. મારાં માતાપિતાનાં બાર બાળકો, જેમાંથી એક છોકરીને છોડીને બધાં લાંબું જીવ્યાં. મારી બહેન ત્રણ વર્ષની હતી ને ગુજરી ગઈ ત્યારે હું આઠ વર્ષની હતી. અમારું ઘર એક નાનકડી સ્કૂલ જ હતું, તો! ઘોડા, બતક, કાચબા અને ઘર પાસેના તળાવમાં માછલીઓ રાખવામાં આવતી. અમારા વિશાળ વિલામાં પહેલે માળે મોટી લાઈબ્રેરી હતી. જેમાં લાલ અને સોનેરી રંગના બાઈન્ડિંગ કરેલા જિલ્દનાં પુસ્તકો રહેતાં. મારાં બધાં ભાઈબહેનો પિકનિકમાં જતાં, ફિશિંગ કરતાં, હો-હલ્લા મચાવતા. આસપાસનાં બીજા બાળકો મળીને નાટકો લખતાં અને ભજવતાં. આજુબાજુના કાઉન્ટ અને ડ્યુક પરિવારોમાંથી અમને પ્રેક્ષકો પણ મળી રહેતા. સોફામાં બેઠેલા વી.વી.આઈ.પી. પ્રેક્ષકો અને એની પાછળ નાની, વાંસની કે લાકડાની ખુરશીઓમાં બેઠેલા અનેક સેવકો. જોકે મને આ બધી ધાંધલધમાલમાં મજા આવતી નહીં. હું ઘરમાં ક્યાંય ન જડું તો પહેલે માળે લાઈબ્રેરીમાં મળી આવતી. મારા પિતાના સ્કૂલના મિત્ર અને મારા કલિન, મિસ્ટર કેનિયને મને આ વાંચનનો શોખ લગાડ્યો હતો. મારી નાનપણની કવિતાઓ એમને બહુ ગમતી. ૧૮૩૮માં એમણે જ મારી કવિતાઓને પ્રકાશિત કરી. ગુલામીની પ્રથા વિરુદ્ધમાં લખાયેલી કેટલીક કવિતાઓએ કવીનને પણ અસર કરી! મારી કવિતાઓ જ હવે મારી ઓળખ અને મારી સાથીદાર બની ગઈ હતી. મારી તબિયત અને વાંચવાના શોખને કારણે મને પરિવારની પિકનિક અને સામાજિક મેળાવડાઓમાંથી મોટા ભાગે બહાર રહેવાની છૂટ મળી જતી.

૧૮૦૯માં ૫૦૦ એકરની મેલ્વર્ન હિલ્સ ઉપર આવેલી અમારી બીજી પ્રોપર્ટીમાં અમે ઘર બાંધ્યું. એનું નામ મારા પિતાએ ખૂબ સુંદર આપ્યું, ‘હોપ એન્ડ’. એક જૂના જ્યોર્જિયન મકાન અને તબેલાને મારા પિતાએ ટર્કિશ ડિઝાઇનનું નવું મેન્શન બનાવીને બાળકોની સાથે સહુને ત્યાં ખસેડ્યાં. અહીં નોકરો માટે ૩૨ જેટલા કમરા હતા. મારી મા ક્યારેક કહેતી, “આ ઘર અરેબિયન નાઇટ્સની મનોરંજક વાર્તાઓમાં આવતું એવું ઘર છે!”

અહીં પિત્તળના હાથાવાળા મહોગનીના દરવાજા અને એમાં મધર ઓફ પર્લની ડિઝાઇન કરેલી હતી. સુંદર કોતરણીવાળી ફાયર પ્લેસીસ અને બહાર સુંદર બગીચો, આઈસ હાઉસ, હોટ હાઉસ અને નાનાં-નાનાં તળાવો હતા. ૫૦૦ એકરમાં ફેલાયેલી આ આખી પ્રોપર્ટી સુંદર તો બહુ હતી, પણ મારી તબિયતને કારણે હું ઘરની બહાર બહુ નીકળી શકતી નહીં. મારાં ભાઈ-બહેનો આવીને મને આ ફાર્મ હાઉસ અને એની સુંદરતાનું વર્ણન કરતાં. મારે માટે તો મોટી-મોટી ઘોડાગાડીઓમાં ભરાઈને આવેલાં પુસ્તકોના પટારા જ મારું જીવન હતું. મારી કલ્પનાઓ અને બહારની દુનિયા સાથેનો મારો સંબંધ આ પુસ્તકોથી જ જોડાયેલો હતો. ૧૫ વર્ષની ઉંમરે મારી બીમારી ખૂબ વધી ગઈ. મને માથાનો અને કરોડરજ્જુનો દુખાવો રહેવા લાગ્યો. ફેફસાં પણ નબળાં પડવા લાગ્યાં. કદાચ ટીબી હોય, એમ વિચારીને ડૉક્ટરોએ લાઉન્ડેનમ નામની દવા આપવાની શરૂ કરી. એને કારણે પણ મારી તબિયત વધુ બગડી.

એમાંય મારી મા ૧૮૨૮માં ગુજરી ગઈ એ પછી મારી માસી શારા ગ્રેહામ ક્લાર્ક અમારી સંભાળ લેવા આવી. જેની સાથે મારે માનસિક અને વૈચારિક ભેદ રહેતા. ૧૮૩૧માં મારી દાદી એલિઝાબેથ મ્યુલ્ટનનું અવસાન થયું. એમની ખૂબ બધી સંપત્તિ માટે કાયદાકીય લડાઈઓ શરૂ થઈ. મારા પિતાએ જમૈકા શિફ્ટ થઈ જવાનો વિચાર પણ કર્યો, પરંતુ લાંબું વિચારતાં એમને આ ૫૦૦ એકરની સંપત્તિ વેચી નાખવાનું અનુકૂળ પડ્યું હશે! અમે લંડન, વિમ્બોલ સ્ટ્રીટમાં ઘર લઈને ત્યાં રહેવા લાગ્યાં.

એકલવાયાપણાને કારણે હોય કે પછી મારી સંવેદનાઓને બીજી કોઈ રીતે અભિવ્યક્ત નહીં કરી શકવાની મારી મજબૂરી, પણ હું અગિયાર વર્ષની હતી ત્યારથી કવિતાઓ લખતી. મારી માએ મારી કવિતાઓને સારા અક્ષરે લખીને એની એક ડાયરી બનાવી હતી. મારી કવિતાઓ આમ જુદાં-જુદાં મેંગેઝિન્સમાં ઈધર-ઉધર પ્રકાશિત થયા કરતી. એ વાંચીને અનેક લોકોના પત્રો આવતા. હું મોટે ભાગે આ પત્રોને વાંચીને ફાયર પ્લેસમાં નાખી દેતી. મને આ પ્રશંસકોના પત્રોની બહુ પરવા નહોતી! મારી મા મને કહેતી કે મારે આ પત્રો સાચવી રાખવા જોઈએ, પણ મને હંમેશાં લાગતું કે એ પત્રોમાં મારી કવિતાનાં જે વખાણ કરવામાં આવતાં એમાં કવિતા વિશેની સમજણ ઓછી અને ચાપલૂસી વધુ રહેતી. એમાં એક પત્ર આવ્યો, જેમાં લખ્યું હતું : “આ કવિતાઓને હું હૃદયના ઊંડાણથી ચાહવા લાગ્યો છું, કદાચ તને પણ! હા, હું તને ચાહું છું. એક વાર હું તને મળવા આવ્યો હતો. તને નજીકથી જોવાની ઝંખના સાથે, પણ એ ક્ષણ મારા નસીબમાં નહોતી. તારી કવિતાઓ વાંચીને મને જે ઘેલછા જાગી એના પ્રતિભાવરૂપે મિસ્ટર કેનિયન મને તારા ઘરે મળવા લઈ આવેલા, પછી એમણે કહ્યું કે તું ખૂબ બીમાર છે અને મળવા માગતી નથી. હું ભગ્ન હૃદયે ઘેર પાછો ફર્યો. તને એક વાર જોવાનો મોકો મારા હાથમાંથી ચાલી ગયો. ખેર, તારી આ કવિતાઓને જોઈને તને જોવાનો આનંદ લઉં છું. હું ઈશ્વરનો આભાર માનું છું કે મને આવી કવિતાઓ સાથે પરિચય કરાવે અને સ્વયંને નસીબદાર માનું છું કે હું તને પ્રેમ

કરી શકું છું. તારા પ્રેમમાં પડ્યા પછી હું મને જ ગમવા માંડ્યો છું. હંમેશાં માટે તારો, રોબર્ટ બ્રાઉનિંગ.”

એ પત્ર મેં લગભગ પચાસેક વાર વાંચી નાખ્યો. મેં એ પત્રના જવાબમાં લખ્યું, “શિયાળાની ઋતુ મને ચાર દીવાલો વચ્ચે પૂરી દે છે. વસંતમાં કદાચ આપણી મુલાકાત શક્ય બને.” ને સાચે જ, ૨૦ મે, ૧૮૪૫ના દિવસે અમે લંડનના અમારા ઘરમાં મળ્યાં.

અમે એકબીજાને પત્રો લખતાં થયાં. રોબર્ટ બ્રાઉનિંગ આઝાદ અને ઉન્મુક્ત વ્યક્તિ હતા. હું સંભ્રાંત પરિવારમાં ઊછરેલી અને અંગ્રેજી તહેજિબમાં બંધાયેલી એક મજબૂર છોકરી. મારા પિતા અત્યંત ડોમિનેટિંગ વ્યક્તિ હતા અને ધૂની પણ. એમનો તાનાશાહી સ્વભાવ અમને સહુને દુઃખી કરતો. મારું મન મારા પિતાની ટ્યૂન્સ પર નાચતું રહેતું. મારી પિતૃભક્તિ મને એમની દરેક આજ્ઞાનું પાલન કરવા મજબૂર કરતી. સામે, રોબર્ટ બ્રાઉનિંગના પિતા ફ્રેન્ચ, ઇટાલિયન, ગ્રીક અને સ્પેનિસ સાહિત્ય વાંચતા. દીકરાને પણ વાંચવાના સંસ્કાર આપ્યા હતા. એમને ઘરમાં ખૂબ લાડ કરવામાં આવતાં. દેખાવડા, સુંદર શરીરસૌષ્ઠવ અને દોસ્તોમાં લોકપ્રિય હતા. એ રશિયા, ઇટાલી અને યુરોપના કેટલાય દેશો ફરી આવ્યા હતા. મારી દુનિયા તો લાઈબ્રેરીની બહાર કદી નીકળી જ નહોતી.

મેં એમને જે પત્ર લખ્યો એ પછી એ વગર બોલાવ્યે પણ મારે ત્યાં આવવા લાગ્યા. ટેનિસનની કવિતાઓ વાંચતા, જ્યોર્જ સેન્ડનાં લખાણોની ચર્ચા થતી. ગ્રીક કવિતાઓના અનુવાદ વંચાતા. એ હંમેશાં મારે માટે કંઈક ભેટ લઈને આવતા અને હું એમને કહેતી, “રોબર્ટ! મારી પાસે તમને આપવા માટે કંઈ નથી, વેદના સિવાય!” એક દિવસ મારી એક કવિતામાં મેં પત્રમાં મુકાયેલા ફૂલ વિશે લખ્યું હતું. એ દિવસથી રોબર્ટ બ્રાઉનિંગ મને દરેક પત્રમાં જુદું ફૂલ મૂકીને આપતા. કોઈ ક્યાં સુધી પ્રેમને નકારી શકે? ક્યાં એ દેવદૂત જેવો સુંદર, સ્વસ્થ અને લોકપ્રિય પુરુષ ને ક્યાં હું પથારીમાં પડેલી, બીમાર, કમજોર, વિવશ સ્ત્રી, એનાથી ઉંમરમાં મોટી! છતાં એક ઐતિહાસિક પ્રણય સંબંધની શરૂઆત થઈ.

રોબર્ટનો પ્રેમ
મારે માટે
પ્રાણવાયુ બની
ગયો

જિંદગીને નકારતાં-નકારતાં આપણે મૃત્યુની પ્રતીક્ષા કરવા લાગીએ છીએ, આપણને પણ ખબર ન પડે એમ! મારું પણ કદાચ એમ જ થયું હશે. મારા પિતાની તાનાશાહી, જોડુકમી અને મારી માની સહૃદયતાને કારણે મારા ઉછેરમાં ક્યાંક એક ન સમજાય તેવી ગૂંચવણ ઊભી થઈ. એટલું ઓછું હોય એમ મારું શરીર પણ કમજોર અને બીમાર, ધીમે-ધીમે એવી પરિસ્થિતિ ઊભી થઈ કે હું રોજ એક-એક દિવસ ઓછો થતો ગણવા લાગી. મારી પાસે જીવવાનું કોઈ કારણ જ નહોતું. મને લાગતું હતું કે જેટલું જીવી શકાય એટલું જીવીને બને એટલા ઝડપથી આ જગતમાંથી વિદાય લેવી છે, પરંતુ આપણી ઈચ્છા અને વિચારો મુજબ ક્યાં કંઈ થાય છે? મારી મૃત્યુની પ્રતીક્ષાના અંધારા, કાળા, એકલવાયા દિવસોમાં અચાનક જાણે કોઈ રોશની ઝગમગી ઊઠી.

મારાથી છ વર્ષ નાનો, ખૂબ દેખાવડો અને લોકપ્રિય, ધૂની અને મજેદાર માણસ એવા રોબર્ટ બ્રાઉનિંગ અચાનક એક દિવસ મારે ઘેર, મારા ઓરડામાં આવી પહોંચ્યા. ૨૦ મેની સાંજ હતી.

મારા પિતાના મિત્ર અને મારા કઝિન મિસ્ટર કેનિયન એમને લઈને આવ્યા હતા. અમે થોડીક વાર વાતો કરી અને એ ચાલ્યા ગયા, પરંતુ એ મારા ઓરડામાં જાણે એમની સુગંધ મૂકતા ગયા.

એના પિતા રોબર્ટ બ્રાઉનિંગ (એ સમયમાં પિતા અને પુત્રના નામ એક જ રહેતા, જુનિયર અને સિનિયર એવું કહેવામાં આવતું.) બેન્ક ઓફ ઇંગલેન્ડમાં કલર્ક હતા. એમના પિતાનું બાળપણ ખૂબ જ દુઃખદાયક અને સાવકી માના ત્રાસ નીચે વીત્યું હતું. એ સાત વર્ષના હતા અને એમની માતાનું મૃત્યુ થયું. એ બાર વર્ષના હતા અને પિતાએ બીજા લગ્ન કર્યાં. કલાકાર બનવા માગતા છોકરાને વેસ્ટ ઇન્ડિયા (જમૈકા)માં આવેલી એમની એસ્ટેટનું ધ્યાન રાખવા મોકલી દેવામાં આવ્યો. કલાકાર બનવા માગતા એ બાળકથી ગુલામીની પ્રથા સહન ન થઈ શકી એટલે ઇંગલેન્ડ આવતા એક વહાણમાં પાછો ભાગી આવ્યો. માંડ-માંડ જેનાથી છુટકારો મળ્યો હતો એવી મુસીબતને પાછી ફરેલી જોઈને સાવકી માએ ખૂબ ત્રાસ વર્તાવા માંડ્યો. યુનિવર્સિટીનું શિક્ષણ પણ ન મળે એ માટે ધમપછાડા કર્યાં. અંતે એમને બેન્ક ઓફ ઇંગલેન્ડમાં નોકરી મળી. ત્રીસ વર્ષની ઉંમરે એમણે વિલિયમ ડી'ઉમનની દીકરી સાથે લગ્ન કરવાનું નક્કી કર્યું ત્યારે એના પોતાના પિતાએ એના ભાવિ શ્વશુરને કહેવડાવ્યું, “તમારી દીકરીને જાતે કરીને ખાડામાં કેમ ધકેલો છો? આ નાલાયકને ફાંસી થવી જોઈએ.” પરંતુ સારાહ અન્ના પોતાના પ્રેમ વિશે દૃઢ નિશ્ચયી હતી. એણે પિતા વિલિયમ ડી'ઉમનને સમજાવ્યા અને પોતાના પ્રેમી સાથે લગ્ન કર્યાં. એમને ત્યાં દીકરો જન્મ્યો. હા! એમણે એમના દીકરાનું નામ પણ રોબર્ટ બ્રાઉનિંગ જ પાડ્યું.

આ એ જ રોબર્ટ બ્રાઉનિંગ, જેણે મારી મૃતઃપ્રાય થઈ ગયેલી જિંદગીમાં પ્રાણનો સંચાર કર્યો. એક ઠીકરું થઈ ગયેલી લાશને પોતાના સ્નેહની ગરમી આપીને ફરી ધબકતી કરી! રોબર્ટનો ઉછેર મારાથી તદ્દન વિરુદ્ધ, મુક્ત અને સ્નેહપૂર્ણ! એના પિતાએ એને કદી કશું કરતા રોક્યા નહોતા. એના પિતાને બાળપણમાં જે ન કરવા મળ્યું, એ બધું જ એમણે પોતાના દીકરાને કરવા દીધું. એનું બાળપણ ખૂબ લાંબું ચાલ્યું. નાની બહેન સેરિયાના પણ સુંદર દેખાતી ખુશખુશાલ બાળકી હતી. બેન્ક ઓફ ઇંગલેન્ડની નોકરીમાં કલર્ક તરીકે દોઢ સો પાઉન્ડના પગારમાં પિતાએ ૬,૦૦૦ પુસ્તકોની લાઇબ્રેરી વસાવી હતી. રોબર્ટના પિતા ગ્રીક, સ્પેનિશ, અંગ્રેજી અને ઇટાલિયન લખી-વાંચી શકતા. રોબર્ટ પણ ૧૪ વર્ષે ચાર ભાષા બોલતો અને લખતો થઈ ગયેલો. શેલી, કિટ્સ, ટેનિસન અને બાયરનની કવિતાઓ એ મોઢે બોલી શકતો.

અમે પહેલી વાર મળ્યાં ત્યારે રોબર્ટ ૩૩ વર્ષનો હતો. એને માથે કમાવાની ચિંતા નહોતી. મસ્તમૌલા, માતાપિતાની સાથે જ રહેતો. લગ્ન કરવા માટે માતાપિતાએ કદી આગ્રહ નહોતો કર્યો. વળી, ફોર્મલ એજ્યુકેશન અથવા કારકિર્દી વિશે પણ માતાપિતાએ ક્યારેય જબરદસ્તી નહોતી કરી. એ સુંદર કવિતાઓ લખતો, સુંદરીઓમાં પ્રિય હતો. એના કવિતાવાંચનમાં ટોળાં ભેગાં થતાં. ચહેરા પર લાંબી સાઇડલૉક્સ રાખતો. એના સૂટ અમારા સમયની ફેશન કહેવાતા. હું સાવ ઘરમાં બંધાયેલી, દૂબળી-પાતળી, મરવાને વાંકે જીવતી, પીળો ચહેરો ધરાવતી, બીમાર સ્ત્રી, કોને ખબર એને મારામાં શું ગમી ગયું! મને મળેલા આટઆટલા પુરુષોમાં કોઈએ મારામાં આવો રસ દાખવ્યો નહોતો.

અમે મળ્યાં ત્યાર પછી અમારી વચ્ચે પત્રવ્યવહાર શરૂ થયો. હું તો ક્યારેય વિચારી પણ ન શકું એવા રોમેન્ટિક પત્રો રોબર્ટ મને લખતો. હું જવાબ આપતી. મારા પિતાની સખ્તી અને તાનાશાહી

વચ્ચે મળવું બહુ શક્ય નહોતું બનતું, પણ દર અઠવાડિયે એમનો એક પત્ર આવી પડતો ને હું પણ લાંબો જવાબ લખતી. ખાસ કરીને રોબર્ટના પત્રોની ભાષા જીવનરસથી ભરપૂર અને રમૂજવાળી રહેતી. હું એ પત્રો વાંચતી ત્યારે મારા ચહેરા પર કોઈ અજબ જેવું સ્મિત સ્થિર થઈ જતું. રોબર્ટને પોતાના વિશે થોડો અહંકાર પણ હતો. એ માનતા હતા કે એમને કોઈ સાથે પ્રેમ થઈ શકે જ નહીં. દુનિયાની કોઈ સ્ત્રીની રૂપ-જાળમાં પોતે નહીં ફસાય એવો એમને દૃઢ વિશ્વાસ હતો, પરંતુ મારી કવિતાઓમાં એમને શું વંચાયું હશે, એ તો એમને જ ખબર. અમારી વચ્ચેના પત્રવ્યવહારમાં હું જે કંઈ લખતી એ તો જીવનમૂલ્યની વાતો, મારી રોજિંદી દિનચર્યા જેવી નીરસ વાતો હતી. જ્યારે એમના પત્રોમાં છલકાતો જીવનરસ અને રોમાન્સ મને જીવવા માટે મજબૂર કરી રહ્યો હતો.

* (આ પૃ. ૧૭૩ પત્રો છે. એના સમયની સોશિયો-ઇકોનોમિક્સ સિચ્યુએશન, સાહિત્યિક અનુભૂતિઓની સાથે સાથે એક સમર્પણનો સાક્ષાત્કાર આ પત્રોમાં સચવાયો છે. ૧૮૪૫થી ૧૮૫૫ના દસ વર્ષમાં લખાયેલા આ પત્રો અદ્ભુત દાંપત્યના સાક્ષી તો છે જ, પરંતુ અંગ્રેજી સાહિત્યના ઉત્કૃષ્ટ પ્રમાણ પણ છે.) *

એમણે જ્યારે લગ્નનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો ત્યારે મેં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં નકારી નાખ્યો. હું જોકે એમને મિત્ર સિવાય નજીક આવવા દેવા તૈયાર નહોતી. એમણે પત્રોમાં ફૂલ મૂકવા માંડ્યા. એ ફૂલોએ જાણે મારા જીવનમાં રંગ અને સુગંધ બંને માટે દરવાજા ખોલી નાખ્યા. જોકે વસંત કંઈ જીવનભર રહેતી નથી. વસંત પૂરી થઈ અને શિયાળો શરૂ થયો. ડોક્ટરોનું કહેવું હતું કે હું ઇંગ્લેન્ડ છોડીને ચાલી જાઉં તો કદાચ મારી તબિયત સારી થાય. એવું નક્કી થયું કે હું ઇટાલી જઈશ, પણ પિતાએ એક દિવસ બૂમો પાડીને કહી દીધું, “ક્યાંય જવાની જરૂર નથી.” મારું પિતૃભક્ત મન પહેલી વાર વિદ્રોહ કરવા ઉશ્કેરાઈ ગયું. હું એમની માલિકીની વસ્તુ નથી, એમની સંપત્તિ નથી, એવું એમને કેવી રીતે સમજાવું!

બીજી તરફ બ્રાઉનિંગ મને મારા બાળપણના નામ ‘બા’ કહીને ફરી બાળકી બનાવવા લાગ્યા હતા. એમના પત્રો અને એમની સાથે વિતાવેલી સાંજ મારે માટે પ્રાણવાયુની ગરજ સારતા હતા. એક તરફથી ભય લાગતો, મારી બીમારી અને મારી મજબૂરી સિવાય હું એને શું આપી શકીશ? તો બીજી તરફ એના પ્રેમમાં હું ઘસડાતી જતી હતી. એના પત્રો હવા જેવા, ઉજાસ જેવા, સુગંધ જેવા અને જળ જેવા તરલ, શીતળ અને સુખપૂર્ણ હતા. હું ધીમે-ધીમે ઓરડામાંથી બહાર નીકળવા લાગી. ખુલ્લી હવામાં ચાલવા જતી. દરરોજ થોડી વધુ સાજી થતી. વજન વધ્યું, ચહેરા પર ચમક આવી. ડોક્ટરોને પણ નવાઈ લાગી. જેમ-જેમ સ્વસ્થ થવા લાગી તેમ-તેમ ભય વધતો ગયો. રોબર્ટ સાથેના પ્રેમની ખબર જો પિતા સુધી પહોંચી તો બધું જ જમીનદોસ્ત થઈ જશે. પિતા બધા પત્રો સળગાવી દેશે. એમને જડતા અને જુનવાણી વિચારો કદાચ રોબર્ટ ઉપર બંદૂક તાણવા સુધી પહોંચી જાય તો નવાઈ નહીં.

શિયાળો નજીક આવી રહ્યો હતો. રોબર્ટ પત્ર લખ્યો, “જો શિયાળો અહીંયાં જ વિતાવવો પડશે તો તબિયત બગડી જશે. લગ્ન હજી એક વર્ષ પાછાં ઠેલવવાં પડશે. હું તને અહીંયાં શિયાળો નહીં વિતાવવા દઉં એટલું નક્કી છે. એની પહેલાં જ હું તને લગ્ન કરીને ઇટાલી લઈ જઈશ. હું આજે જ લગ્નની નોંધણીનું લાઇસન્સ લેવા જાઉં છું. આપણે શનિવારે લગ્ન કરીશું. હું વધારે રાહ નહીં જોઈ શકું.”

૧૨ સપ્ટેમ્બર, ૧૮૪૬ની સવારે વિશ્વાસપાત્ર નોકરાણી વિલ્સનની સાથે હું મારી એક બહેનપણીને ત્યાં જાઉં છું એમ કહીને ઘરેથી નીકળી. તબિયત એટલી ખરાબ હતી કે રસ્તામાં જ બેહોશ થઈ ગઈ. પાસે જ દવાઓની દુકાન હતી. વિલ્સને ઈન્જેક્શન આપીને મને હોશમાં લાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો. હું માંડ-માંડ ચર્ચ પહોંચી. રોબર્ટ એના કઝિન બેકલી સાથે ચર્ચ આવ્યો હતો. લગ્ન થઈ ગયાં. મારી નોકરાણી વિલ્સન અને બેકલીએ સાક્ષી તરીકે ફરજ બજાવી. એ છોકરીઓ કેટલી સુખી હશે જેનાં ભાઈ-બહેન, માતાપિતા અને સહુ સ્વજનો એના લગ્ન સમયે એની સાથે ઊભાં હોય! એની આનંદની અને જીવનની શ્રેષ્ઠ પળો એ પોતાના પ્રિયજનો સાથે વહેંચી શકે, એથી વધુ શું જોઈએ એક સ્ત્રીને! મારે માટે આવું કોઈ સુખ નહોતું. જોકે મને એ બધાંની જરૂર પણ નહોતી, કારણ કે એ બધાંના અભાવની સામેના પલ્લામાં જે પ્રેમ હતો એ એટલો મજબૂત અને વિશાળ હતો કે મારી ઉપર આકાશની જેમ લપેટાઈ ચૂક્યો હતો.

નવવધૂ! હું! વિલ્સન સાથે ચૂપચાપ ઘેર આવી ગઈ. મારી લગ્નની વીંટી ઉતારીને છુપાવી દીધી. શાંત ચિત્તે મારી જાતને તૈયાર કરવા લાગી, જેથી હું ઘર છોડીને મારા પ્રિય રોબર્ટને ત્યાં જઈ શકું. મારા ઘરથી થોડેક દૂર પુસ્તકોની એક દુકાનમાં આવીને રોબર્ટ રોજ સવારથી સાંજ મારી પ્રતીક્ષા કરતા. હું રોજ જવા માટે તૈયાર થતી પણ પગ ઊપડતો નહીં. સાંજના દુકાન બંધ થાય ત્યારે રોબર્ટ એક નાનકડી ચિઠ્ઠી લખીને વિલ્સનને આપી દેતા, ‘આવતી કાલે?’ એ ચિઠ્ઠી હાથમાં આવતાં જ હું એના સુધી પહોંચવા બેચેન બની જતી, પરંતુ સાંજના ડાઈનિંગ ટેબલ પર પિતાનો ચહેરો કડક જોઈને મારી બેચેની અને ઉત્સાહ ઓસરી જતાં. એક અઠવાડિયા સુધી રોજ હિંમત ભેગી કર્યા પછી વિલ્સન અને મારા કૂતરા ફલશ સાથે કોઈને કશું જ કહ્યા વગર પિતાનું ઘર છોડી દીધું.

રોબર્ટ ત્યાં જ, એ જ પુસ્તકોની દુકાન પર મારી પ્રતીક્ષા કરી રહ્યા હતા. એમણે હમણાં જ વસાવેલા નવા ઘરમાં અમે બંનેએ પ્રવેશ કર્યો. પહેલી વાર એમણે નવવધૂને પોતાના ઓરડામાં લઈ જવા માટે એમના બંને હાથમાં ઉપાડીને બેડરૂમનાં પગથિયાં ચડવા માંડ્યા ત્યારે મને લાગ્યું કે હું અહીં જ, આ ક્ષણે જ પ્રાણ ત્યાગી દઉં તો પણ હવે જીવનમાં કશું જ અધૂરું નથી.

અહીંથી શરૂ થયો અમારો સંસાર! કવિતા, સાહિત્ય, પ્રવાસ, પ્રણય અને એકમેક પરત્વેના સમર્પણનો એક એવો સંબંધ જે આવનારી સદીઓ સુધી ઇતિહાસ બનીને સાહિત્યપ્રેમીઓને યાદ રહી જવાનો હતો!

કોઈ એક સ્ત્રીના જીવનનાં ત્રણ દાયકા સુધી માત્ર શુષ્કતા, સપ્તી અને નિરાશા જ હોય, એણે જીવન પ્રત્યેનો મોહ કે જીવવાની ઈચ્છા જ ગુમાવી દીધી હોય એ પછી એની જિંદગીમાં બાકી શું રહી જાય? હું ઘરની ચાર દીવાલ સિવાય બહારની દુનિયા સાથે કોઈ પરિચય કે સંપર્ક રાખી જ શકી નહોતી. મારું શિક્ષણ પણ મારા મોટા ભાઈ ડેનિયલ મેક્સવિની દ્વારા થયું. મને ભણાવવા શિક્ષક પણ રાખવામાં આવ્યા નહોતા. ચાર વર્ષની ઉંમરે પહેલી વાર જ્યારે મેં કવિતા લખીને મારા પરિવારને સંભળાવી ત્યારે મારી પીઠ થાબડવાને બદલે મારા પિતાએ મારી મજાક ઉડાવેલી. એ મજાકમાં મને ‘હોપ એન્ડની મહાન કવયિત્રી’ કહેતા!

એવું મૃત્યુ
જે કોઈ પણ સ્ત્રી
ઝંખે

મારી પીઠ અને માથાના દુઃખાવાને કારણે પહેલાં મને લોડેનમ આપવામાં આવ્યું. જેમાં અફીણ હોય છે, આ દવાને કારણે હું વધુ સમય ઊંઘ્યા કરતી. જાગું ત્યારે માથું ભારે રહેતું અને ફરી ઊંઘી જવાની ઈચ્છા થતી. લોડેનમની અસર ઓછી થવા લાગી એટલે મને મોર્ફિન આપવાનું શરૂ કર્યું. ભયાનક દર્દશામક દવા મારું દર્દ તો ઓછું કરી નાખતી, પણ એને કારણે ધીમે-ધીમે મારાં ફેફસાં નબળાં પડવા માંડ્યાં હતાં. દરેક શિયાળો મારે માટે જીવલેણ તકલીફો લઈને આવતો. મને દરેક વખતે એમ લાગતું કે હવે હું આવનારો શિયાળો નહીં જોઈ શકું! હું કંઈ બોલતી નહીં, કારણ કે મારા પિતાને ફિરિયાદ કરતી, રડતી સ્ત્રીઓ પસંદ નહોતી. એ મારા દર્દ વિશે પણ મજાક ઉડાવતા. પિતાને કારણે પરિવારના બીજા લોકો પણ મને નબળી, બીમાર, સતત ફિરિયાદ કરતી જેવાં વિશેષણોથી નવાજતા રહેતા. સાચું પૂછો તો મારી કવિતા અને મારાં પુસ્તકો સિવાય મારી જિંદગીમાં બીજો કોઈ રસ જ નહોતો. શ્વાસ ચાલે ત્યાં સુધી જીવવું એમ નક્કી કરીને જીવી રહી હતી.

નવાઈની વાત એ હતી કે મારી કવિતાઓ પ્રસિદ્ધ થઈ રહી હતી અને એ પ્રસિદ્ધ થતી કવિતાઓ મને અપૂર્વ પ્રસિદ્ધિ અપાવી હતી. જીવનનો રસ ન હોય તેમ છતાં કવિતા સજીવન રહી શકે તે ઈશ્વરનો કયો સંકેત હતો એ મને આજ સુધી નથી સમજાયું, પરંતુ સવારે ઊગતો સૂર્ય અને સાંજે આથમતા સૂર્યની વચ્ચે મને મળેલા શ્વાસ લઈને હું રોજ એક દિવસ ઓછો થયો એમ માનીને જીવી રહી હતી. પણ અચાનક એક દિવસ ઘેરાયેલાં વાદળોની પાછળથી સૂર્ય ચમકી ઊઠે એવી જ રીતે રોબર્ટ મારી જિંદગીમાં આવ્યા. મારાથી છ વર્ષ નાનો, દેખાવડો, મસ્તમૌલા, જિંદગીની કોઈ જવાબદારી વગરનો, સ્નેહાળ પરિવારમાં ઊછરેલો કોઈ દેવદૂત જેવો આ માણસ મારી ટૂંકી જિંદગીને કોઈ અર્થ આપવા એને ખૂબસૂરત બનાવવા આવ્યો હોય એમ એણે મારી આસપાસ અને ભીતર બધું બદલવા માંડ્યું. એણે લખેલા પત્રો મારે માટે વસંતનો સંદેશો બનીને આવ્યા. મારે હવે રોબર્ટ માટે જીવવાનું હતું. એના પ્રેમ માટે, એના આનંદ માટે! હું એના પત્રો વાંચું ત્યારે મને લાગતું કે આ જગત જીવવા યોગ્ય છે, ચમત્કાર ગણો કે રોબર્ટના પ્રેમની અસર! પણ હું સાજી થવા લાગી. મોર્ફિનના ડોઝ ઘટવા લાગ્યા. હું રિજન્ટ પાર્કમાં ચાલવા જવા લાગી. ઊડતાં પતંગિયાં જોતી, ખીલતાં ફૂલો જોતી. રોબર્ટ સાથેનાં લગ્ન પછી જાણે કે મારા જીવનનું ફૂલ પણ ખીલી ઊઠ્યું. કાયમની વસંત જાણે કે મારા જીવનમાં પ્રવેશી! હવે મને શિયાળાનો ભય નહોતો લાગતો. મને એવું પણ નહોતું લાગતું કે હું આવતા વર્ષનો શિયાળો નહીં જોઈ શકું, કારણ કે રોબર્ટના પ્રેમની હૂંફ મારી પાસે હતી.

અમે લગ્ન કર્યાં, મારા પિતા અને પરિવારને જણાવ્યા વગર અમે લગ્ન કર્યાં એટલે મારા પિતાએ મને એમના જીવનમાંથી અને એમની સંપત્તિમાંથી બેદખલ કરી. એમનાં જે સંતાનોએ લગ્ન કર્યાં તે બધાંની સાથે એમણે એવું કર્યું! જોકે મને મારા પિતાના કોધનો અંદેશો હતો જ, પણ મારો ભાઈ મને આ રીતે નકારશે એ મેં નહોતું ધાર્યું. મારી પાસે મારાં પુસ્તકોના પ્રકાશનના થોડા પૈસા હતા અને રોબર્ટના પિતાએ થોડી મદદ કરી. અમે ઈટાલીમાં અમારું પોતાનું ઘર લઈને નાનકડો સંસાર માંડ્યો. અમે ખૂબ પ્રવાસ કરતા. પૅરિસ, પીસા, ફ્લોરેન્સ, રોમ, વિયેના, પ્રાગ... હાથમાં હાથ નાખીને અમે જગત જોયું. દિવસ-રાત પ્રવાસ, પ્રેમ અને કવિતા! એ સિવાય કંઈ નહીં. સાચા હૃદયમાં એકબીજાના સહચર. સૉલમેટ્સ! ધીમે-ધીમે હું સાવ સાજી થઈ ગઈ. દુઃખાવો જાણે ગયા

જન્મની ઘટના બની ગઈ. આમાં દવા કરતાં વધુ મારા રોબર્ટના પ્રેમનો ચમત્કાર હતો.

જ્યારે હું નાની હતી ત્યારે ડૉક્ટરોએ મારા પિતાને કહ્યું હતું કે મારી નાજુક તબિયત અને મારાં પોલાં હાડકાંઓને કારણે હું ક્યારેય મા નહીં બની શકું, પરંતુ ૧૮૪૯માં મેં સંતાનને જન્મ આપ્યો, દીકરો! રોબર્ટ વાઈડમેન બેરેટ બ્રાઉનિંગ. આટલું લાંબું નામ કંઈ રોજ ન બોલી શકાય એટલે અમે એને પેન કહેતા. બાળપણમાં સાંભળેલી પીટર પેનની વાર્તાનો એ ચમત્કારી છોકરો જે ઊડી શકતો હતો. હું મારા દીકરાને ખૂબ વાર્તાઓ કહેતી. રોબર્ટની ઇચ્છા હતી કે હવે હું આરામ કરું. ઘર ચલાવવા માટે એ નોકરી કરવા તૈયાર થયા, પણ એ વખતે મને લાગ્યું કે જો એ નોકરી કરવા લાગશે તો એનામાંનો કવિ મૃત:પ્રાય થઈ જશે. એ જ વખતે મારો દીકરો જન્મ્યો એ પ્રસંગે મારા મામા મળવા આવ્યા. એમણે મહિનાના ૪૦૦ પાઉન્ડ મારો દીકરો જીવે ત્યાં સુધી એને મળતા રહે એવી વ્યવસ્થા કરી દીધી. એથી અમારી આર્થિક જરૂરિયાતો એકદમ આસાન થઈ ગઈ. અમે બંને અમારું કામ પૂરા દિલથી અને સોએ સો ટકા પ્રામાણિકતાથી કરવા લાગ્યાં. કવિતાઓ અને એની સાથે જોડાયેલાં અમારાં પુસ્તકોનું પ્રકાશન, કવિતાઓનું વાંચન અને અન્ય કવિઓ સાથેની ગોષ્ઠિ હવે નિયમિત ચાલવા લાગી. ‘સૉનેટ્સ ફૉમ ધ પોર્ટુગીઝ’ની રચના થઈ.

૧૮૫૫નું વર્ષ અમારા માટે ખૂબ સુખદ હતું, કારણ કે અમે એ વર્ષે લંડન પાછાં ફર્યા ત્યારે અમને માહિતી મળી કે વિમ્પોલ સ્ટ્રીટના ઘરમાં ધમાધમ થઈ ગઈ હતી. મારા ભાઈએ લગ્ન કર્યાં હતાં. મારી બહેન હેરિયેટ્ટા પરદેશ ચાલી ગઈ હતી, એણે પણ લગ્ન કરી લીધાં હતાં. હેરિયેટ્ટા સાથેનો મારો સંબંધ જીવનભર એટલો જ હૂંફાળો અને મજબૂત રહ્યો. એ મને પત્રો લખતી. અમે વર્ષમાં એક વાર એકબીજા સાથે સમય વિતાવતા. મારા પિતા દુ:ખી, એકલા અને નારાજ હતા. એમને લાગતું હતું કે મારી પહેલી ભૂલને કારણે મારાં ભાઈ-બહેન બધાં જ વિદ્રોહી થઈ ગયાં. મેં પિતાને લખેલા બધા પત્રો એમણે મને પાછા મોકલાવી દીધા. એ ઘરમાં હવે જો કોઈ હોય તો એ મારી બહેન એરાબેલા. એવડા મોટા ઘરમાં હવે મારા પિતા અને એરાબેલા બે જણ રહેતા હતા. એ વર્ષે ‘મેન એન્ડ વિમેન’નું પ્રકાશન કર્યું, એનું ૧૯ પાનાંનું ‘સમર્પણ’ રોબર્ટે લખ્યું. અત્યંત પવિત્ર અને પ્રેમની સંપૂર્ણ એકાગ્રતા અને ચરમ સમર્પણનું પ્રતીક એવી આ આખી કવિતા ખૂબ જ વખણાઈ.

જિંદગી જાણે અદ્ભુત રોમાન્સનો એક પ્રવાસ બની ગઈ. અમે અમારું સુખ એકમેકમાં શોધી લીધું હતું. અમને જાણે કે ત્રીજી વ્યક્તિની જરૂરત જ નહોતી પડતી. રોબર્ટના સ્વતંત્ર વિચારો અને સ્ત્રીઓ માટેના સન્માન અને એમની સ્વતંત્રતા વિશે એની માન્યતાઓ જુદી જ હતી. એ સમયના પુરુષો જે વિચારતા એના કરતાં રોબર્ટ તદ્દન જુદું જ વિચારતા. અમારા ઘરમાં જ્યારે કવિતાઓની ગોષ્ઠિ ચાલતી હોય ત્યારે હું મહેમાનોની આગતાસ્વાગતા કરું એવી અપેક્ષા રોબર્ટે ક્યારેય નથી રાખી, બલ્કે એ મને કવિતા વાંચવાનું કહીને પોતે મહેમાનોની આગતાસ્વાગતામાં લાગી જતા. ૧૮૫૭માં એમણે એક કવિતા લખી, ‘વાય એમ આઈ લિબરલ...’ એમના ધાર્મિક અને આધ્યાત્મિક વિચારો ખૂબ લોકપ્રિય થયા. ઇંગ્લેન્ડમાં એ સમયે આવી રહેલા બદલાવમાં રોબર્ટના વિચારોએ એક જુદી જ રોશની આપી.

અમારો આ સુખી સંસાર દોઢ દાયકો ચાલ્યો, પણ મને લાગ્યું કે જાણે મેં રોબર્ટ સાથે દોઢસો વર્ષ જીવી લીધું. રોબર્ટ જાણતા જ હતા કે મારી સારી થઈ ગયેલી કે થઈ રહેલી તબિયત એક

આભાસ માત્ર છે! મારી ભીતર ખોખલા થઈ ગયેલાં મારાં ફેફસાં બહુ લાંબો સમય શ્વાસ લઈ શકશે નહીં. જોકે એનો સ્નેહ જ મારો પ્રાણવાયુ હતો એ વાતની એને ખબર જ હતી.

મારી કવિતાઓ ‘પોયેમ્સ બીફોર કોન્ગ્રેસ’ (૧૮૬૦)ને લીધે ઇંગલેન્ડમાં એક રિવોલ્યુશન અને લિબ્રેટેડ ફનાટિકમનો પવન ફૂંકાયો. આ પુસ્તક મેં મારા પતિને અર્પણ કર્યું હતું. એ વખતે મારું છેલ્લું પુસ્તક ‘એ મ્યુઝિકલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ’ લખાઈ રહ્યું હતું. મારી બહેન હેરિયેટ્ટા નવેમ્બર, ૧૮૬૦માં ગુજરી ગઈ. એ મારે માટે બહુ મોટો ધક્કો હતો. અમે થોડા દિવસ માટે લંડનથી રોમ ચાલી ગયાં. મારી તબિયત ધીમે-ધીમે બગડવા લાગી. જૂન, ૧૮૬૧માં મેં રોબર્ટને કહ્યું કે, “મારે ફ્લોરેન્સ પાછાં જવું છે” કોણ જાણે કેમ મને મારા મૃત્યુનો અણસાર આવી ગયો હતો. રોબર્ટ સાથેના આ સુખના સ્વર્ગ જેવા દિવસો પૂરા થવાની તૈયારીમાં હતા. અમે ફ્લોરેન્સ પાછાં ફર્યા પછી મારી તબિયત વધુ ને વધુ બગડવા લાગી. ફેફસાંએ કામ કરવાનું બંધ કરી દીધું હતું. શ્વાસ લેવામાં ખૂબ જ તકલીફ પડતી. ૨૮ જૂનની રાત હું શ્વાસ લેવા માટે તરફડતી રહી. ૨૯ જૂનની સવારે ચાર વાગ્યે મેં રોબર્ટને કહ્યું કે, “હું તારા બાહુપાશમાં મૃત્યુ પામવા માગું છું.” એણે મને નાના બાળકની જેમ ખોળામાં લીધી. મેં રોબર્ટના ખોળામાં છેલ્લો શ્વાસ લીધો.

રોબર્ટ બ્રાઉનિંગે એની સ્મરણિકામાં લખ્યું છે, “૨૯ જૂનનો સૂરજ ઊગ્યો જ નહીં. મારા જીવનમાં એ પછી અંધારું છવાયેલું રહ્યું. દરેક વખતે એ જેમ મારા બાહુપાશમાં આવીને સ્મિત કરતી એમ જ એણે સ્મિત કર્યું, એ સ્મિત એના ચહેરા પર થીજી ગયું. એ નાની બાળકી જેવી લાગતી હતી. એનું શરીર મારા બાહુપાશમાં હંમેશાં હૂંફાળું થઈ જતું, પણ એ દિવસે શરીર ઠંડું પડી ગયું. એના હાથ મારા ગળાની આસપાસ વીંટળાયેલા હતા અને આંખોમાં મારા માટેનો સ્નેહ અકબંધ હતો!”

શું આને મૃત્યુ કહી શકાય? ના! મારે માટે તો આ જિંદગીની ચરમ ક્ષણ હતી, જેને માટે વિશ્વની દરેક સ્ત્રી પ્રાર્થના કરે છે. આવું અદ્ભુત અને સુંદર મૃત્યુ મને મળ્યું એ માટે હું મારા ઈશ્વરની આભારી છું. માથાથી પગ સુધી રોબર્ટ મને પ્રેમ આપ્યો છે. મારા પ્રિયતમની કલાને હું એની ઊંચાઈ સુધી લઈ જવામાં પ્રેરણા બની શકી એ માટે મારી જાતને સદ્ભાગી માનું છું.

ઓપ્રાહ વિન્ફ્રે

અમેરિકાની સૌથી લોકપ્રિય અને પ્રસિદ્ધ ટીવી એન્કર જેનો શો 'ઓપ્રાહ વિન્ફ્રે શો'માં વિશ્વના તમામ લોકપ્રિય અને સેલિબ્રિટી મહેમાન બની ચૂક્યા છે. વિશ્વના 50 લોકપ્રિય વ્યક્તિની યાદીમાં ઓપ્રાહ વિન્ફ્રેનું નામ છે.

મારું બાળપણ આંસુ અને અબ્ચુઝથી ખરડાયેલું છે

આજે જ્યારે ઘરે જવા માટે મારી વેનિટી વાનમાં બેઠી ત્યારે મારું રડવું કેમેય રોકાતું નહોતું. આંખોમાંથી પાણી જાણે વહ્યા જ કરતાં હતી. આ આંસુ દુઃખનાં નથી, અફસોસનાં નથી, સુખ અને સંતોષનાં છે. પચ્ચીસ સિઝન સુધી ૪,૫૬૧ એપિસોડ્સ, એક જ શોના હાઈએસ્ટ રેટિંગ સાથે અમેરિકન ટેલિવિઝને જોયા હોય તો એ શો પૂરો થાય ત્યારે આંખમાં આંસુ તો આવે ને? આજે શિકાગોના યુનાઈટેડ સેન્ટરમાં ૧૩,૦૦૦થી વધુ પ્રેક્ષકોની સામે મેં મારો શો પૂરો કર્યો. પચ્ચીસ સિઝન સુધી ચાલેલા આ શોના ગ્રાન્ડ ફેરવેલમાં આરેથા ફ્રેન્કલીન, ટોમ કૂઝ, સ્ટીવી વન્ડર, ટોમ હેન્કસ, વિલ સ્મિથ, મેડોના જેવા સેલિબ્રિટીઝ પણ જોડાયાં. હજારો લોકોએ મને પોતાના મોબાઇલની લાઇટ કરીને વિદાય આપી. ઓપ્રાહ વિન્ફ્રે... એક ઇતિહાસ બની ગઈ! બે ભાગમાં શૂટ કરાયેલો આ એપિસોડ રિપીટ ટેલિકાસ્ટ સાથે આવતી કાલે સાંજે ચાર વાગ્યા સુધી ચાલવાનો છે! અમેરિકન ટેલિવિઝન ઉપર કોઈ શો આટલો રિપીટ ટેલિકાસ્ટ પામ્યો નથી! આશ્ચર્યચકિત કરી નાખે એવો લોકોનો સ્નેહ મને મળ્યો છે. સહુને આ એપિસોડ મૂવી થિયેટરમાં પણ જોવો છે...

સ્થળ
કેલિફોર્નિયા
ન્યૂ જર્સી, કોલોરાડો
હવાઈ, ઈલીનોઈસ
ફ્લોરિડા
સમય
૨૫ મે, ૨૦૧૧
ઉંમર
૫૭ વર્ષ

અમે જ્યારે શો પૂરો કરવાની જાહેરાત માટે પ્રેસ કોન્ફરન્સ કરી ત્યારે મને અનેક લોકોએ પૂછ્યું, 'કેવી લાગણી છે? બીટર સ્વીટ?' મેં જવાબ આપ્યો, 'ના. માત્ર સ્વીટ, કશું જ બીટર નહીં. એનું કારણ એ છે કે અમારામાંનાં ઘણાં પચ્ચીસ વર્ષ સુધી સાથે રહ્યાં. અમે સાથે મળીને બૂમો પાડી છે, તાળીઓ પાડી છે. અમારી અદ્ભુત અડા! મૂવમેન્ટ્સ પણ માણી છે, તો બીજી તરફ ઝઘડા કરીને રડ્યાં છીએ. અમે દર વર્ષે અમારું ગ્રેટિટ્યૂડ જર્નલ બહાર

પાડતાં. એવી રીતે આ પરચીસ વર્ષનું ગ્રેટિટ્યૂડ જર્નલ છે. હું તમારા સહુનો આભાર માનું છું, મને સહકાર આપવા માટે, મારામાં વિશ્વાસ મૂકવા માટે. હું ગુડ બાય નથી કહેતી, કહું છું આપણે ફરી ન મળીએ ત્યાં સુધી જુદાં પડીએ!'

હું જન્મી ત્યારે કોઈને કલ્પના પણ નહોતી કે હું જિંદગીમાં આવું કંઈ કરી શકીશ, મને પોતાને પણ મારે વિશે કોઈ મહાન કલ્પનાઓ કે એમ્બિશન્સ નહોતાં. એક સાદીસીધી જિંદગી જીવવાની ખેવના કે કલ્પના હતી, મને. હું અપરિણીત માતાપિતાનું સંતાન છું. હું જન્મી ત્યારે મારી મા ૧૬ વર્ષની હતી અને મારા પિતા ૨૪ વર્ષના. મારી મા ઘરનાં કામ કરતી અને મારા પિતા સોલ્જર હતા. વર્નિતા લી, મારી મા પોતાનું જ પેટ ભરી શકે એમ નહોતી, મને ક્યાંથી પાળે? મારા પિતા એ વખતે પોસ્ટિંગ માટે અમેરિકાના બીજા રાજ્યમાં રહેતા હતા. મારા નાની એમ કહેતાં કે હું જન્મી ત્યારે મારી મા બહુ રડેલી. અમે ક્રિશ્ચિયન છીએ એટલે ગર્ભપાત અમારે માટે ધર્મવિરુદ્ધ પ્રવૃત્તિ છે. મારી માને જ્યારે ખબર પડી કે એ ગર્ભવતી છે ત્યારે અમસ્તું ઘણું મોડું થઈ ગયું હતું. મને જન્મ આપવા સિવાય એની પાસે કોઈ બીજો ઉપાય નહોતો. એની ઉંમર એટલી નાની હતી કે એનો ગર્ભપાત કરવા જતાં કદાચ એનું મૃત્યુ થઈ જાય. મારી નાનીએ એને સમજાવી ને મારો જીવ બચી ગયો!

જેણે આ જગતમાં જન્મ લેવાનો હોય છે એની જિંદગીના બધા જ નિર્ણયો કુદરત કરે છે, આવું હું દઢપણે માનું છું. મેં એક જગ્યાએ કહેલું કે તમે જે બનવા માગો છો તે નથી બની શકતાં, પરંતુ તમે જે માનો છો તે તમે બન્યા વગર રહેતાં નથી. હું આજે પણ એવું માનું છું કે દુનિયાની દરેક વ્યક્તિ પોતાની માનસિકતાથી પોતાના વ્યક્તિત્વને ઘડે છે. હું આજે જ્યાં ઊભી છું ત્યાંથી પાછી વળીને જોઉં તો મને સમજાય કે મારી જિંદગી કેવી વીતી છે. મારી જગ્યાએ બીજી કોઈ પણ છોકરી હોત તો ડ્રગ્સ કે વેશ્યાવૃત્તિના રવાડે ચઢી ગઈ હોત. મેં જીવનમાં ખૂબ નિષ્ફળતાઓ જોઈ છે. ફરિયાદ કરવા બેસું તો કદાચ મારું વિસ્ટ પૂરું જ ન થાય એટલી બધી ફરિયાદો મને જિંદગી વિશે હોઈ શકે છે, પણ મેં ફરિયાદ કરવાને બદલે જિંદગીએ મને આપેલા સવાલોના જવાબો શોધવાનું નક્કી કર્યું. તમે જ્યારે તમારા કામને કે તમારી જાતને અંડર વેલ્યૂ કરો છો, એનું મૂલ્ય ઓછું આંકો છો ત્યારે તમારી આસપાસનું જગત પણ તમારું સાચું મૂલ્ય આંકતું નથી. તમે જ્યારે તમારી જાતને પ્રેમ કરવા લાગો છો ત્યારે જગત પણ તમને પ્રેમ કર્યા વિના રહી શકતું નથી. મારી જિંદગી ઊબડખાબડ રસ્તાઓમાંથી પસાર થઈ. મને જન્મ આપીને તરત જ મારી મા મારી નાની પાસે મૂકીને ચાલી ગઈ. મારી નાની હેઝ્લી માએ લી સાથે હું નાનકડા ગામમાં ખૂબ ગરીબીમાં ઊછરી. હું ત્રણ વર્ષની થઈ ત્યારે વાંચતાં શીખી ગયેલી. મારી નાની મને લોકલ ચર્ચમાં લઈ જતી. ત્યાં એણે ગોખાવેલા બાઈબલના પાનાં હું કડકડાટ બોલી જતી. ત્રણ વર્ષનું ટાબરિયું આમ કડકડાટ બાઈબલ બોલે એ જોઈને લોકો અભિભૂત થઈ જતા, પૈસા આપતા. અમારું ગુજરાન જરા સારી રીતે ચાલવા લાગ્યું હતું.

હું છ વર્ષની થઈ ત્યારે મારી માને ખબર પડી કે હું મારી નાની માટે કમાણીનું સાધન બની ગઈ છું. મારી માએ અમારા ગામમાં આવીને ખૂબ ઝઘડો કર્યો. અમારા શાંત જીવનમાં પથરા મારીને એ મને લઈને નીકળી ગઈ. મારી નાનીએ અમને રોકવાનો ઘણો પ્રયાસ કર્યો, પણ મારી મા દારૂના નશામાં કોઈનુંય સાંભળે એમ નહોતી. હું આજે પણ યાદ કરું છું તો મને સહેજ ડર લાગી જાય એવો એ દિવસ હતો. શરાબના નશામાં મારી મા આવી, મારી નાની સાથે ઝઘડીને

મને બાવડું પકડીને ઘસડતી લઈ ગઈ. કોઈ કોથળો ફેંકે એમ એણે મને ગાડીમાં ફેંકી. મિલ વાઉકી વિસ્કોન્સી સુધી હું ફફડતા જીવે નાનીને યાદ કરતી, રડતી બેસી રહી. મારી માના ઘેર પહોંચ્યા પછી મારી જિંદગી વધુ ખરાબ થઈ ગઈ. આ છ વર્ષ દરમિયાન એણે એક બીજી દીકરીને જન્મ આપ્યો હતો, પેટ્રિસિયા.

૧૯૬૨ સુધીમાં અમે બંને બહેનો, ભલે સાવકી હતી તો પણ એકબીજાની મિત્ર બની ગઈ. મારી મા શરાબ પીતી, વારંવાર નોકરી છોડી દેતી, ક્યારેક ઘરમાં ખાવાનાં ધાંધિયાં થતાં તો ક્યારેક મહિનાઓ સુધી દર વીકએન્ડ અમે પાર્ટી કરતાં. મને આ જિંદગીની આદત પડી ગઈ. મારી માના ઘરમાં એક બીજી સમસ્યા હતી. મારી માના કાકાના દીકરાનો દીકરો અમારે ત્યાં અવારનવાર આવતો. એ મારાથી દસેક વર્ષ મોટો હતો. હું નવેક વર્ષની હોઈશ ત્યારે એ મારા શરીર પર હાથ ફેરવતો. મારી છાતીને દબાવતો. હું કશું જ બોલી શકતી નહીં. ક્યારેક એ આવે તો હું ભાગી જતી. બધાં સૂઈ ન જાય ત્યાં સુધી ઘરમાં ન આવતી. પ્રશ્ન માત્ર મારા કઝિનનો નહોતો, હું અગિયાર વર્ષની થઈ ત્યારે મારી માના બૉયફ્રેન્ડ તરીકે અમારા ઘરમાં આવતા એક અંકલે પણ મારી સાથે શારીરિક છૂટછાટ લેવા માંડી. માત્ર છાતી કે શરીર નહીં એ મારી પેન્ટીની અંદર હાથ નાખતા, મારા ગુપ્ત અંગમાં એમની આંગળી ફેરવતા. હું ઘણી વાર એમને રોકવાનો પ્રયત્ન કરતી, પણ એ મારા મોઢામાં ચોકલેટ મૂકી દેતા. એ પછી એક ફેમિલી ફ્રેન્ડ જેમને ત્યાં મારી મા મને અવારનવાર રાત રહેવા મૂકી આવતી, એમણે પણ મારો ગેરફાયદો લેવા માંડ્યો.

મારી મા ક્યારેક રાત્રે એના બૉયફ્રેન્ડ સાથે રહેવા માગતી હોય કે મોડી રાત સુધી પાર્ટીમાં રહેવાની હોય ત્યારે એ અમને બંને બહેનોને એક પારિવારિક મિત્રને ત્યાં મૂકી આવતી. એ અંકલ એમની પત્ની અને એમના દીકરા સાથે રહેતા. રાત્રે જ્યારે બધાં જ સૂઈ જાય ત્યારે એ અંકલ ગેસ્ટરૂમમાં મારી પાસે આવતા. એમનું વાસ મારતું પહોળું શરીર જાણે મને કચડી નાખશે એવો મને ભય લાગતો. સેક્સના શરૂઆતના અનુભવો મારે માટે બહુ જ ભયાનક અને પીડાદાયક હતા. ૧૯૮૬માં મેં જ્યારે મારા ટીવી શોમાં સેક્સ્યુઅલ અબ્યુઝ ઉપર કાર્યક્રમ કર્યો ત્યારે આ વાત મેં ટીવી ઉપર મુક્ત મને કહી હતી. એ દિવસે મારા શોમાં આવેલી કેટલીયે છોકરીઓને પોતાની સાથે થયેલા અબ્યુઝ, ગેરવર્તણૂક વિશે ફરિયાદ કરવા માટે મેં માનસિક રીતે તૈયાર કરી હતી. નવ-દસ વર્ષની છોકરી શું કરી શકે? હું પણ મજબૂર, લાચાર હતી. આવી કેટલીયે દીકરીઓ હશે જે શારીરિક શોષણનો ભોગ બનતી હશે. આજે પણ એ બધા દિવસો યાદ કરું તો અંદરથી ધ્રૂજ જાઉં છું. હું રોજ મારી માને ત્યાંથી ભાગી જવાનો વિચાર કરતી, પણ ભાગીને ક્યાં જવાનું એ મને ખબર નહોતી. હું જ્યારે-જ્યારે ચર્ચમાં જતી ત્યારે ભગવાનને પ્રાર્થના કરતી, મને અહીંથી બહાર કાઢવા માટે કરગરતી. મને એવું લાગતું કે ભગવાન મારી વાત સાંભળતો જ નથી. દરમિયાન મારી માએ ત્રીજી દીકરીને જન્મ આપ્યો. એને અનાથાશ્રમમાં એડોપ્શન માટે મોકલી દેવામાં આવી. ક્રિશ્ચિયાનિટીમાં ગર્ભપાત એ પાપ છે, માટે આવી સેવાભાવી સંસ્થાઓ ભૂલમાં રહી ગયેલા ગર્ભ બાબતે કે જે માતા પોતાના બાળકને ઉછેરી શકે એમ ન હોય એવી માતાઓ માટે દત્તક લેવા માગતાં દંપતીઓની વ્યવસ્થા ગોઠવે છે. આર્થિક રીતે સંપન્ન હોય છતાં એકાદ સંતાન કે સંતાન જ ન હોય એવા પરિવારો એક કે બે ગરીબ બાળકોને દત્તક લઈને એમને સારો ઉછેર આપવાનો પ્રયત્ન કરે, એવો પ્રયત્ન ખ્રિસ્તી મિશનરીઓ કરતી રહેતી. મારી ત્રીજી બહેન તરત જ દત્તક લેવાઈ ગઈ. હવે હું એવી પ્રાર્થના કરતી કે કોઈ મને દત્તક લે પણ એવું

કંઈ બન્યું નહીં. હજી ત્રીજી દીકરી માંડ દત્તક લેવાઈ ત્યાં તો મારી મા ફરી પ્રેગન્ટ હતી! એણે એક દીકરાને જન્મ આપ્યો, જેઝી!

અમારા પોતાના ખાવાનાં ઠેકાણાં નહોતાં. મારી માને અમારી સામે જોવાનો સમય નહોતો, તેમ છતાં એ એક પછી એક બાળકોને જન્મ આપતી હતી. આજે વિચારું છું તો સમજાય છે કે એની પોતાની શારીરિક જરૂરિયાતો એને એક પછી એક રિલેશનશિપમાં ધકેલતી હશે ને ગર્ભ રહી ગયા પછી એના બોયફ્રેન્ડ બાળકની જવાબદારી લેવાને બદલે ભાગી છૂટતા હશે, ત્યારે તો હું મારી માને બહુ કોસતી, ઘિક્કારતી પણ આજે વિચારું છું તો સમજાય છે કે સારી-ખરાબ, આનંદદાયક કે પીડાદાયક પરિસ્થિતિમાં એણે જીવતાં શીખી લીધું હતું. એની હિંમતની, એના સંઘર્ષની દાદ દેવી પડે. એણે ગુસ્સો કર્યો હશે, હાથ ઉપાડ્યો હશે, પણ કોઈ દિવસ એણે આત્મહત્યાનો વિચાર કર્યો નહીં. એની જિંદગી જીવવાની હિંમત અને સાહસ આજે મને સમજાય છે. ફરી-ફરીને પ્રેમમાં પડવાની એની જરૂરિયાત કદાચ એક સાચા પુરુષ સુધી પહોંચવાનો એનો પ્રયાસ હશે, પરંતુ એને એવો સાચો પુરુષ ક્યારેય મળ્યો જ નહીં.

મારી માનું લગ્નજીવન કે પ્રેમજીવન જોઈને મેં એકલા જ રહેવાનું નક્કી કર્યું. હું એટલી ડરેલી અને હેબતાયેલી હતી કે કોઈ પણ કાયમી કમિટમેન્ટમાં દાખલ થઈને પીડા કે પસ્તાવો વહોરી લેવાની મારી તૈયારી નહોતી. હું આજે પણ એકલી છું. કોઈને બ્લેમ નથી કરતી, પણ આપણાં બધાંની જિંદગી આપણાં માતાપિતાની જિંદગીનું પ્રતિબિંબ હોય છે. હું પણ મારી માના જીવનનું એવું પ્રતિબિંબ છું, જેનું દર્પણ ટુકડાઓમાં વિખેરાયેલું છે!

ભૂલ કરવાનું
પણ કદાચ
ભાગ્યમાં લખ્યું
હશે

હું જ્યાં ઊભી છું ત્યાંથી પાછી ફરીને જોઉં છું તો સમજાય છે કે ઈશ્વરને ફરિયાદ કરવાને બદલે મારે એનો આભાર માનવો જોઈએ! આભાર એટલા માટે કે જો હું આવા પીડાદાયક બાળપણમાંથી પસાર ન થઈ હોત તો મને કેટલા બધા લોકોની પીડા સમજાઈ જ ન હોત. હું કોઈ પ્રોટેક્ટેડ ફાઈવસ્ટાર કલ્ચરમાં મોટી થઈ હોત તો મને આ સંવેદના અને ઋજુતા ક્યારેય મળ્યાં જ ન હોત. સત્ય તો એ છે

કે આપણે જન્મ લઈએ ત્યારથી આ જગતમાં આપણો રોલ નક્કી થઈ જાય છે. આપણને ખબર હોય કે નહીં આપણા ભાગ્યને, આપણા ઈશ્વરને ખબર હોય છે કે આપણો જન્મ શું કરવા માટે થયો છે. હું જન્મી ત્યારે મારી માના જીવનની સમસ્યા બનીને જન્મી હતી. મારી સાથે શું કરવું એની એને ખબર નહોતી. એ પોતે જ નાની હતી. એની પાસે કોઈ સ્થાયી નોકરી નહોતી. એના બોયફ્રેન્ડે એને છોડી દીધી. તેમ છતાં એણે થઈ શકે તેટલો સંઘર્ષ કરીને મારો ઉછેર કર્યો!

નાનપણમાં હું મારી માને બહુ ઘિક્કારતી. મને સતત એવું લાગતું કે એણે મારા માટે જેટલું ધ્યાન આપવું જોઈએ તેટલું નથી આપ્યું. વળી મારા પછી જન્મેલાં ભાઈ-બહેનો માટે પણ હું એને જ જવાબદાર ઠેરવતી. મને લાગતું કે એ મારું ધ્યાન નથી રાખી શકતી તો એને બીજા બાળકોને જન્મ આપવાનો અધિકાર નથી. ટીનએજની થઈ ત્યાં સુધીમાં હું મારી માની દુશ્મન થઈ ગયેલી. મારી બેફામ જિંદગી માટે, મારા શારીરિક શોષણ માટે અને મારી વીખરાઈ ગયેલી કારકિર્દી માટે હું મારી માને જ જવાબદાર ઠેરવતી હતી.

હું સાવ નાની ઉંમરથી છોકરાઓ સાથે રખડતી થઈ ગયેલી. ઘેર જવાનું મન ન થાય એટલે બહાર જ્યાં, જેની સાથે સમય પસાર કરી શકાય એની સાથે રખડ્યા કરવું એ જ મારે માટે જાણે કે દિવસનું ધ્યેય બની ગયેલું. આવી બેઘર અને ઇમોશનલ છોકરીઓ સહેલાઈથી શોષણનો શિકાર બને છે. હું દરેક બૉયફ્રેન્ડમાં પ્રેમ શોધતી હતી, સહાનુભૂતિ અને સમજદારી શોધતી હતી, જ્યારે મને મળનારો દરેક છોકરો મારી સાથે સેક્સ કરવા, મારો ઉપયોગ કરવા તત્પર હતો.

૧૩ વર્ષની ઉંમરે હું પ્રેગ્નન્ટ થઈ ત્યારે મને ખબર જ નહોતી કે મારા બાળકનો પિતા કોણ છે! મારા અંકલ જે મારું શારીરિક શોષણ કરતા હતા તે કે મારો કઝિન જે વારંવાર મારા પર બળાત્કાર કરતો હતો તે. ૧૪ વર્ષની ઉંમરે મેં એક દીકરાને જન્મ આપ્યો પણ એ જન્મના થોડાક જ કલાકોમાં ગુજરી ગયો. આ વાત મેં ક્યારેય કોઈને કહી નહોતી. ૧૯૯૦માં નેશનલ ઇન્કવાયરર નામના એક સામયિકમાં મારા જ પરિવારની એક વ્યક્તિએ મારા દીકરાના જન્મની કથાને મોટી રકમ લઈ વેચી કાઢી. ક્યારેક લાગે છે કે આપણા સહુથી નજીકના લોકો જ આપણને સૌથી વધુ પીડા આપી શકે, કારણ કે એમની પાસે આપણા હૃદયની ચાવી હોય છે. આ બધા સમય દરમિયાન મને રોજ વિચાર આવતો કે મારા જીવનમાં પણ એક પુરુષ હોવો જોઈએ, જે મને ચાહે, મારી કાળજી લે, પરંતુ એવું કોઈ મને મળ્યું નહીં. હું જે સ્કૂલમાં જતી હતી, લિંકન હાઈસ્કૂલ, એ ફી એજ્યુકેશનની એક ગરીબ સ્કૂલ હતી. એમાં મારા જેવાં જ તદ્દન વિચિત્ર પરિવારો અને ગરીબીમાંથી આવતાં છોકરાંઓ ભણતાં. ચોરી-ચકારી, ગાળો અને ડ્રગ્સ અહીં ભરપૂર પ્રમાણમાં ઉપલબ્ધ હતાં. મારી ઉંમરની ૧૩-૧૪ વર્ષની છોકરીઓ પૈસા લઈને શરીર વેચતી, મને પણ લાલચ આપતી, પરંતુ આટલા બધા શારીરિક અભ્યુજ્જ છતાં મને એમ જ લાગતું કે સેક્સ આપણા પ્રેમની ઉચ્ચતમ કક્ષાએ કોઈને આપવાની શ્રેષ્ઠ ભેટ છે. આટલી બધી વખત બળાત્કારમાંથી પસાર થયા છતાં મને આશા હતી, એક સારા જીવનની!

હું ભણવામાં ફેકરડ હતી. મને સારી શાળામાં ટ્રાન્સફર કરવામાં આવી. નિકોલેટ હાઈસ્કૂલમાં મને ૧૦૦ ટકા સ્કૉલરશિપથી ભણવાની તક મળી, પરંતુ આ સમાજ ક્યાં કોઈનેય સ્વીકારે છે. મારી મહેનત અને આવડત કોઈએ જોઈ નહીં. હું ઘરમાં કામ કરતી એક બાઈની દીકરી હતી અને ત્યાં ભણતાં બધાં જ છોકરાંઓ, મારા કલાસમેટ્સ ખૂબ પૈસાવાળા અને એફ્લુઅન્ટ ઘરોમાંથી આવતાં હતાં. એ જે કપડાં પહેરતાં, જે જિંદગી જીવતાં એમાં હું કોઈ રીતે ફિટ થઈ શકું એમ નહોતી. મારે એ લોકોની સાથે મિત્રતા કરવી હતી. એમની સાથે પાર્ટીમાં જવું હતું અને મજા કરવી હતી. મેં ધીરે-ધીરે ચોરી કરતાં શીખી લીધું. નાનીમોટી વસ્તુઓ કે મારી માના પર્સમાંથી પૈસા કાઢી લેવાનું મને ફાવી ગયું. હું ખૂબ જુહું બોલતી થઈ ગઈ. મારી મા સાથે હું પાંચ મિનિટ પણ શાંતિથી વાત કરી શકતી નહીં. એણે મને ધમકી આપી કે એ મને મારા પિતા પાસે મોકલી દેશે. સાચું પૂછો તો હું તો એ જ ઈચ્છતી હતી. મારે માટે આ ધમકી નહીં આશીર્વાદ હતા! મેં એક જગ્યાએ લખ્યું છે, ‘આત્મવિશ્વાસ ત્યારે જ આવે છે જ્યારે આપણે આ જગતને આપણી વ્યાખ્યામાં ફિટ કરતાં શીખી જઈએ છીએ. બીજાના અભિપ્રાયોથી દોરવાય જવાને બદલે આપણે આપણી જાતે વિચારતાં અને વર્તતાં થઈએ ત્યારે અન્ય લોકોનું આપણું અસ્તિત્વ સ્વીકારવાની ફરજ પડે છે.’ આ વાત હું મારા જ જીવનમાંથી શીખી છું.

આજે વિચારું છું તો સમજાય છે કે મારી એક સાવકી બહેન પેટ્રિસિયા ડ્રગ્સમાં મૃત્યુ પામી, મારો ભાઈ એઈડ્સમાં ગુજરી ગયો. હું પણ આવી જ કોઈ બીમારીમાં કે આપઘાત કરીને મૃત્યુ

પામી હોત. ઉપરવાળાએ મને કદાચ કોઈ સારા કામ માટે પસંદ કરી હતી, એટલે એણે મારા જીવતાં રહેવાની વ્યવસ્થા કરી, અંતે એક દિવસ એણે મારી પ્રાર્થના સાંભળી.

૧૯૬૨માં ફરી એક વાર મારી જિંદગીમાં બદલાવ આવ્યો. મારી મા બંને બહેનોને મોટી કરી શકે એમ નહોતી. એની વારંવાર બગડતી આર્થિક સ્થિતિને કારણે એણે મારા બાયોલોજિકલ પિતાને વિનંતી કરી કે એ મને એમની પાસે રાખે, એટલે મારા પિતા વર્નોન પાસે નેશીલે મોકલવામાં આવી. મારા પિતા પ્રમાણમાં બહુ સ્ટ્રિક્ટ હતા. એ ઈચ્છતા હતા કે હું ભણું. હું અત્યાર સુધીમાં જે મનઃસ્થિતિમાં પહોંચી ગઈ હતી એમાં હવે ભણવામાં ચિત્ત ચોંટે એમ નહોતું. મારી જિંદગી એટલી બધી વખેરાઈ ગઈ હતી કે એના ટુકડા સમેટતાં મને વરસો લાગી જવાનાં હતાં. હું હવે મોટી ઉંમરના છોકરાઓ સાથે રખડતી થઈ ગઈ હતી. શરાબ, પાર્ટીઝ અને મોજમજા મારે માટે જીવનનું લક્ષ્ય બની ગયાં હતાં. મારા પિતા ફ્સ્ટ્રેટ થઈ ગયા. એમણે મારી માને પણ એટલે જ છોડી હતી, કારણ કે એ મારા પિતાને વફાદાર નહોતી. એ પણ બીજા પુરુષો સાથે રખડવામાં અને લફરાબાજી કરવાથી પોતાનું ચારિત્ર્ય ગુમાવી બેઠી હતી. મારા પિતા એક સોલ્જર હતા. ડિસિપ્લિન, વફાદારી, પ્રામાણિકતાના ગુણો એમનામાં ભારોભાર હતા. શરૂઆતમાં એમણે મને બહુ કડક હાથે, મારપીટ કરીને સુધારવાનો પ્રયત્ન કર્યો. એમને ધીરે-ધીરે સમજાયું કે મારવાથી, સજા કરવાથી હું એમને બિલકુલ ગાંઠતી નહોતી. સમય જતાં એમણે મારી સાથે માયાળુ બનીને સ્નેહપૂર્વક વર્તવા માંડ્યું.

મને આખી જિંદગી એક એવા પુરુષની પ્રતીક્ષા હતી જે મને માન આપે, પ્રેમ કરે, મારી કાળજી લે અને મને સલામતી આપે. મારા પિતા સાથે શરૂઆતનું એક વર્ષ બહુ ખરાબ ગયું, પણ ધીમે-ધીમે મને એમનો સ્નેહ અને ડિસિપ્લિન સમજાવા લાગ્યાં. મારામાં એક દેખીતો સુધારો નોંધાયો. હું ઈસ્ટ નેશીલ હાઈસ્કૂલમાં દાખલ થઈ. મારા પિતા રોજ સાંજે મને ચાલવા લઈ જતા. મારી સાથે એમના જીવનની વાતો કરતા, મને પૂરતો સમય આપતા. એમણે મને ચેસ રમતાં શીખવ્યું. જાત-જાતનાં પુસ્તકો લાવીને એ મારી પાસે વંચાવતા. મારું ભાષાભંડોળ વધ્યું. જિંદગીને મેં બહુ નજીકથી જોઈ લીધી હતી, એટલે મારાં ભાષણો જોરદાર રહેતાં. હું મારી હાઈસ્કૂલની સ્પીચ ટીમમાં સિલેક્ટ થઈ ગઈ અને આખા અમેરિકાની ડ્રામેટિક કોમ્પિટિશનમાં બીજા નંબરે આવી. મને પોતાને મારા ગુણો દેખાવા લાગ્યા હતા. મને એવું પણ સમજાવા લાગ્યું હતું કે મારી જિંદગીનાં મહત્ત્વનાં વર્ષો મેં ઓલરેડી વેડફી નાખ્યાં હતાં. જોકે મારા પિતાએ મને ખૂબ સારી રીતે સંભાળી લીધી. મારી સાથે થયેલા બધા જ ખરાબ બનાવોને એમના વહાલ અને સમજણથી એમણે ભૂલવામાં અને ભૂંસવામાં મારી મદદ કરી. એ દરમિયાનમાં મારી મા એક-બે વાર અમને મળવા આવી, પરંતુ મારા પિતાએ કડક રીતે, અપમાન કર્યા વગર એને કહી દીધું કે એણે વારંવાર અહીંયાં આવવાની જરૂર નથી. આવું કહી દીધા પછી એમણે મને પૂછ્યું કે હું મારી માને મળવા માગું છું કે નહીં? હું તો મારી માથી કંટાળેલી જ હતી. એમણે જે કર્યું એ માટે મેં એમનો આભાર માન્યો.